

**ХУУЛЬ ЗҮЙН
ҮНДЭСНИЙ ХҮРЭЭЛЭН**

**ҮНДСЭН ХУУЛЬД ОРУУЛАХ ӨӨРЧЛӨЛТИЙН
ТӨСЛИЙН 21 ДҮГЭЭР ЗҮЙЛИЙН 21.1 ДЭХ ХЭСЭГТ
ХОЛБОГДОН ГАРАХ ЗАРДЛЫН ТООЦОО**

2023

СУДАЛГААНЫ ТАЙЛАН

Агуулга

I УДИРТГАЛ.....	2
II. ҮНДСЭН ХУУЛЬД ОРУУЛАХ ӨӨРЧЛӨЛТИЙН ТӨСЛИЙН 21 ДҮГЭЭР ЗҮЙЛИЙН 21.1 ДЭХ ХЭСЭГТ ХОЛБОГДОН ТӨРИЙН БАЙГУУЛЛАГАД ҮҮСЭХ ЗАРДАЛ	2
2.1 Төрийн захиргааны байгууллагын чиг үүргийг тодорхойлох	3
2.2 Хүний нөөцийг тодорхойлох	4
2.3 Гарах зардлыг урьдчилан тооцох.....	6
2.4 Үр дүнг тооцох	7
2.5 Хувилбарыг нягталж, үр дүнг танилцуулах	9
III ДҮГНЭЛТ	10

ХУУЛЬ ТОГТООМЖИЙГ ХЭРЭГЖҮҮЛЭХТЭЙ ХОЛБОГДОН ГАРАХ ЗАРДЛЫН ТООЦООНЫ ТАЙЛАН

ҮНДСЭН ХУУЛЬД ОРУУЛАХ ӨӨРЧЛӨЛТИЙН ТӨСЛИЙН 21 ДҮГЭЭР ЗҮЙЛИЙН 21.1 ДЭХ ХЭСЭГ/

I УДИРТГАЛ

Монгол Улсын Үндсэн хуульд оруулах өөрчлөлтийн төслийг хэрэгжүүлэхтэй холбогдон гарах зардлыг тооцож, холбогдох зардлыг бууруулах боломжит хувилбарыг боловсруулахад энэхүү зардлын тайлангийн зорилго оршино.

“Монгол Улсын Засгийн газарт чиглэл өгөх тухай” Улсын Их Хурлын 2022 оны 08 дугаар сарын 29-ний өдрийн 54 дүгээр тогтоолоор хууль тогтоох, гүйцэтгэх эрх мэдлийн харилцан хяналт-тэнцлийг хангах үүднээс Улсын Их Хурал(цаашид, УИХ)-ын гишүүний тоог шинэчлэн тогтоох, УИХ-ын сонгуулийн дэвшилтэт тогтолцооны зарчмыг Монгол Улсын Үндсэн хуулиар баталгаажуулах асуудлыг судлан Монгол Улсын Үндсэн хуульд оруулах өөрчлөлтийн төслийг боловсруулж, Монгол Улсын Их Хуралд өргөн мэдүүлэхийг Монгол Улсын Засгийн газарт даалгасан.

Энэ хүрээнд Улсын Их Хурлын 2022 оны 34, 54 дүгээр тогтоол, “Зөвлөлдөж шийдье” улсын хэмжээний зөвлөлдөх санал асуулгын зөвлөмжийг баримтлан Монгол Улсын Засгийн газраас Монгол Улсын Үндсэн хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах журмын тухай хууль болон Хууль тогтоомжийн тухай хуулийн шаардлагад нийцүүлэн Монгол Улсын Үндсэн хуульд оруулах өөрчлөлтийн төслийг боловсруулсан байна. Үүнд:

- Үндсэн хуулийн 21 дүгээр зүйлийн 1 дэх хэсгийг “Улсын Их Хурал нэг танхимтай байна. Улсын Их Хурлын гишүүдийн далан зургааг мажоритар, далан зургааг пропорциональ системээр сонгоно” гэж өөрчлөхөөр тусгасан байна.

Үндсэн хуульд оруулах өөрчлөлтийн төслийн 21 дүгээр зүйлийн 21.1 дэх хэсэгт холбогдох зардлын тооцоог Хууль тогтоомжийн тухай хуульд заасан аргачлалын дагуу хийсэн болно.

II. ҮНДСЭН ХУУЛЬД ОРУУЛАХ ӨӨРЧЛӨЛТИЙН ТӨСЛИЙН 21 ДҮГЭЭР ЗҮЙЛИЙН 21.1 ДЭХ ХЭСЭГТ ХОЛБОГДОН ТӨРИЙН БАЙГУУЛЛАГАД ҮҮСЭХ ЗАРДАЛ

Төрийн байгууллагын зардал буюу улсын төсөвт үүсэх ачааллыг тооцохын тулд тухайн чиг үүргийг гүйцэтгэхэд шаардагдах хүний нөөцийн хэрэгцээг тодорхойлж, түүнд шаардагдах зардлыг тооцох бөгөөд уг ажлыг дараах үе шаттайгаар зохион байгуулна:

- Байгууллагын гүйцэтгэх чиг үүргийг тодорхойлох;
- Тухайн чиг үүргийг гүйцэтгэхэд шаардагдах хүний нөөцийг тодорхойлох;
- Холбогдон гарах зардлыг урьдчилан тооцох;
- Зардлыг нэгтгэн тооцох;
- Хувилбарыг нягталж, үр дүнг нэгтгэх.

Төрийн байгууллагын бүтэц бүрэлдэхүүн, зардал, ажлын ачаалалд нөлөө үзүүлэх боломжтой зохицуулалтыг сонгож авлаа.

Хүснэгт 1. Хуулийн төсөлд тусгагдсан төрийн байгууллагын зардалд нөлөөлөх зүйл заалт

Хуулийн төслийн төрийн байгууллагын гүйцэтгэх чиг үүргийг хэрэгжүүлэх холбогдох зохицуулалт	Чиг үүргийг хэрэгжүүлэхэд нөлөөлөх зүйл заалт	Чиг үүргийг хэрэгжүүлэх байгууллага
<p><i>Монгол Улсын Үндсэн хуулийн дараах хэсгийг доор дурдсанаар өөрчлөн найруулсугай:</i></p> <p>1/Хорин нэгдүгээр зүйлийн 1 дэх хэсэг: “1.Улсын Их Хурал нэг танхимтай байна. Улсын Их Хурлын гишүүдийн далан зургааг мажоритар, далан зургааг пропорциональ системээр сонгоно.”</p>	<p><i>Монгол Улсын Үндсэн хуулийн Хорин нэгдүгээр зүйл.</i></p> <p>2.Улсын Их Хурлын гишүүнийг Монгол Улсын сонгуулийн эрх бүхий иргэд нийтээрээ, чөлөөтэй, шууд сонгох эрхийн үндсэн дээр саналаа нууцаар гаргаж, дөрвөн жилийн хугацаагаар сонгоно.</p> <p><i>Монгол Улсын Үндсэн хуулийн Хорин долдугаар зүйл.</i></p> <p>1.Улсын Их Хурал бүрэн эрхээ чуулган, зохион байгуулалтын бусад хэлбэрээр хэрэгжүүлнэ.</p> <p>2.Улсын Их Хурлын ээлжит чуулган хагас жил тутам нэг удаа далан таваас доошгүй ажлын өдөр чуулна.</p>	<p>Улсын Их Хурал</p>

УИХ-ын 76 гишүүнийг мажоритар, 76 гишүүнийг пропорциональ системээр сонгох бөгөөд нийт гишүүний тоо 152 байхаар хуулийн төсөлд тусгагджээ. УИХ-ын гишүүдийн тоо нэмэгдэхтэй холбоотой дараах 3 төрлийн зардал гарна гэж үзлээ. Үүнд:

- Сонгуулийн пропорциональ системээр сонгууль зохион байгуулахтай холбоотой зардал;
- Шинээр нэмэгдэх 76 гишүүнд олгох цалин хөлс, тусгай хангамж, томилолт болон бусад зардал;
- Нэмэгдсэн УИХ-ын гишүүдийн зөвлөх, туслах, биет төлөөлөгчийн цалин хөлс, бусад зардал.

2.1. Төрийн захиргааны байгууллагын чиг үүргийг тодорхойлох

Байгууллагын чиг үүргийг тодорхойлоход дараах зарчмыг баримтална. Үүнд:

1. Тухайн хууль тогтоомжид хамаарах төрийн байгууллага, тэдгээрийн чиг үүргийг нарийн тодорхойлох;
2. Байгууллагыг сонгохдоо тухайн чиг үүрэгт хамааралтай бүх байгууллагыг биш голлон үүрэг гүйцэтгэх байгууллагыг сонгох;
3. Чиг үүрэгт хэрэгжүүлэх, хэмжих боломжтой агуулгыг хамааруулах.

Гэвч Үндсэн хуульд оруулах өөрчлөлтийн холбогдох зохицуулалт нь суурь зохицуулалт бөгөөд дээрх өөрчлөлт батлагдах тохиолдолд Улсын Их Хурлын сонгуулийн тухай хууль болон Улсын Их Хурлын тухай хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах бөгөөд Үндсэн хуульд оруулах өөрчлөлтийн төсөл дэх сонгуулийн тогтолцоотой холбоотой төрийн байгууллагын гүйцэтгэх чиг үүргийг нарийвчлан тодорхойлоогүй болно. Өөрөөр хэлбэл, “УИХ-ын сонгуулийг

зохион байгуулах” гэсэн үндсэн чиг үүргийн хүрээнд зарцуулах хугацаа, зардлыг ерөнхийлөн тооцов.

Хүснэгт 2. Стандарт үйл ажиллагааг тодорхойлох нь

Гүйцэтгэх ажил үүрэг	Стандарт үйл ажиллагаа
УИХ-ын сонгуулийг холимог тогтолцоогоор зохион байгуулах	Улсын Их Хурлын Сонгуулийн тухай хуулийн 14 дүгээр зүйлд заасан чиг үүргийг СЕХ хэрэгжүүлэх /Хүсэлтийг бүртгэх, сонгуульд оролцох эрх олгох, саналын хуудас бэлтгэх, санал хураалтын дүн гаргах гэх мэт/
УИХ-ын нэмэгдсэн 76 гишүүн хуульд заасан ажил үүргээ гүйцэтгэх	Улсын Их Хурлын тухай хуулийн 8 дугаар зүйлд заасан чиг үүргийг хэрэгжүүлэх /хууль санаачлах, чуулган, байнгын хорооны ажлын хэсэгт ажиллах, хуралд оролцох гэх мэт/
УИХ-ын гишүүн хуульд заасан чиг үүргээ гүйцэтгэхэд дэмжлэг үзүүлэх	УИХ-ын гишүүний зөвлөх, туслах, биет төлөөлөгч хуульд заасан чиг үүргээ гүйцэтгэх

2.2. Хүний нөөцийг тодорхойлох

Хүний нөөцийг тодорхойлохын тулд тухайн чиг үүргийг хэрэгжүүлэхэд **зарцуулах хугацаа** болон **жилд хэдэн удаа гүйцэтгэх тоо** /цаашид “тохиолдлын тоо” гэх/, **шаардагдах нийт ажлын цаг** гэсэн 3 үзүүлэлтийг тооцож гаргана.

Зарцуулах хугацааг тодорхойлохдоо текст анализын аргад тулгуурлан статистикт тоон мэдээллийг тооцсон болно.

УИХ-ын сонгуулийг пропорциональ системээр зохион байгуулах чиг үүргийг Сонгуулийн Ерөнхий Хороо(цаашид, СЕХ) сонгуулийн жил бүр нэг удаа гүйцэтгэхээр байна. Тухайлбал, сонгуульд оролцох намыг бүртгэх, намын жагсаалтад орох нэр дэвшигчийг бүртгэх, мэдээлэх, саналын хуудас бэлтгэх, санал хураалтын дүнг тоолох, дүн гаргах, мэдээлэх гэх мэт чиг үүргүүдийг гүйцэтгэх хугацаа нэмэгдэх төлөвтэй байна. Сонгуулийн тойрог нэмэгдэхгүй тул сонгуулийн тойрог дахь хэсгийн хороодын ажлын ачаалал нэмэгдэхгүй гэж үзэв. Сонгуулийн Ерөнхий Хорооны даргын 2013 оны 01 дүгээр сарын 18-ны өдрийн 02 дугаар тогтоолоор СЕХ-ны ажлын алба нь 18 албан хаагчаас бүрдэнэ. Иймд тохиолдлын тоог 18 гэж тооцов.

Улсын Их Хурлын сонгуулийн тухай хуулийн 9.1-т “Улсын Их Хурал ээлжит сонгуулийг сонгуулийн жилийн 02 дугаар сарын 01-ний өдрөөс өмнө товлон зарлаж, санал авах өдрийг тогтооно” гэж, 9.2-т “Ээлжит сонгуулийн санал авах өдөр нь ээлжит сонгуулийн жилийн 06 дугаар сарын сүүлийн хагасын аль нэг ажлын өдөр байна” гэж заасныг тус тус үндэслэн ээлжит сонгуулийн товыг зарласнаас сонгуулийн өдөр хүртэлх хугацаа буюу 4 сарын хугацаанд гүйцэтгэх чиг үүрэг буюу ажил, үйлчилгээний ачаалал нэмэгдэнэ гэж үзэв. Сард ойролцоогоор ажлын 22 гэж тооцон, 42,240 минутын ачаалал нэмэгдэнэ гэж тооцоолов.

Харин УИХ-ын гишүүн хуульд заасан чиг үүрэг гүйцэтгэх тохиолдлыг нэмэгдэх гишүүдийн тоогоор буюу 76 гэж, түүнд дэмжлэг үзүүлэх чиг үүргийн тохиолдлын тоог 1 гишүүнд орон тооны 1 туслах, 1 зөвлөх, 2 биет төлөөлөгч, нийт 4 орон тооны албан хаагчтай

гэж үзэж 304 гэж тооцооллоо. УИХ-ын гишүүн болон түүний орон тооны туслах, зөвлөх, биет төлөөлөгч хуульд заасан чиг үүргээ жилийн турш гүйцэтгэнэ гэж үзэж, 1 жилд ногдох цагийг 1.600 ажлын цаг буюу 96,000 минут гэж үзлээ.

Хүснэгт 3. Стандарт үйл ажиллагаа холбоотойгоор үүсэх хүний нөөцийн хэрэгцээ

Гүйцэтгэх ажил үүрэг	Стандарт үйл ажиллагаа	Зарцуулах хугацаа	Тохиолдлын тоо	Хүний нөөцийн хэрэгцээ /мин/
УИХ-ын сонгуулийг холимог тогтолцоогоор зохион байгуулах	Улсын Их Хурлын Сонгуулийн тухай хуулийн 14 дүгээр зүйлд заасан чиг үүргийг СЕХ хэрэгжүүлэх /Нэр дэвших хүсэлтийг бүртгэх, сонгуульд оролцох эрх олгох, саналын хуудас бэлтгэх, санал хураалтын дүн гаргах гэх мэт/	42,240	18	760,320
Улсын Их Хурлын нэмэгдсэн 76 гишүүн хуульд заасан ажил үүргээ гүйцэтгэх	Улсын Их Хурлын тухай хуулийн 8 дугаар зүйлд заасан чиг үүргийг хэрэгжүүлэх /хууль санаачлах, чуулган, байнгын хорооны ажлын хэсэгт ажиллах, хуралд оролцох гэх мэт/	96,000	76	7,296,000
Улсын Их Хурлын гишүүн хуульд заасан чиг үүргээ гүйцэтгэхэд дэмжлэг үзүүлэх	Улсын Их Хурлын гишүүний зөвлөх, туслах, биет төлөөлөгч хуульд заасан чиг үүргээ гүйцэтгэх	96,000	304	29,184,000
Нийт				37,240,320

Шаардагдах ажлын цагийг Хөдөлмөрийн тухай хуульд тусгагдсан ажиллах цагийн горимтой харьцуулан авч үзнэ. Ингэхдээ нэг жилд ажиллах өдөр, цаг, минут гэсэн хэмжигдэхүүнд тулгуурлана.

1 жил = ажлын 200 өдөр

1 өдөр = ажлын 8 цаг /Хөдөлмөрийн тухай хуулийн дагуу/

1 цаг = ажлын 60 минут

Жилд 200 ажлын өдөр буюу (200 x 8) 1.600 ажлын цаг буюу (1.600 x 60) 96.000 минут ажиллана.

Нийт зарцуулах хугацаагаар хүний нөөцийн хэрэгцээ тодорхойлогдох ба тэрхүү хугацааг жилд ажиллах ажлын минутад хувааснаар шаардлагатай хүний нөөц буюу нэмэгдэх орон тоо гарна.

Хүснэгт 4. Төрийн байгууллагын нэмэгдэж буй хүний нөөцийн ачаалал

Нэгж	Хүний нөөцийн хэрэгцээ /мин/	Жилд шаардагдах ажлын цаг /мин/	Нэмэгдэж буй ачаалал /хүний тоо/
СЕХ-ны ажлын алба	760,320	96.000	7.92
УИХ	7,296,000	96.000	76
УИХ-ын гишүүний туслах, зөвлөх, биет төлөөлөгч	29,184,000	96.000	304

УИХ-ын гишүүдийн тоог нэмэх, ингэхдээ сонгуулийн пропорциональ аргыг хэрэглэхтэй холбоотойгоор 382 албан хаагчийг нэмэгдүүлэх шаардлага үүсэхээр байна. Үүнд, 76 гишүүн, түүний зөвлөх, туслах, биет төлөөлөгч гэх 304 албан хаагч багтах бөгөөд пропорциональ системээр сонгууль зохион байгуулахад СЕХ-ны ажлын албанд нэмэлтээр 2 албан хаагчийн орон тоо шаардлагатай болно.

Нэмэгдэх ачаалал нь гагцхүү Үндсэн хуульд оруулах өөрчлөлттэй холбоотой шууд үүсэх ажлын ачаалал юм. Үндсэн хуульд оруулах өөрчлөлт батлагдах тохиолдолд Улсын Их Хурлын тухай хууль болон Улсын Их Хурлын сонгуулийн тухай хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах шаардлага үүсэх ба уг нэмэлт, өөрчлөлтийн хүрээнээс хамаарч улсын төсөвт бусад шууд бус зардал нэмэгдэнэ. Тухайлбал, Байнгын хорооны тоо нэмэгдэх тохиолдолд түүнд холбогдох чиг үүргийг гүйцэтгэх ажлын алба, албан хаагчдын ачаалал нэмэгдэхийг дурдах нь зүйтэй.

Өөрөөр хэлбэл, УИХ-ын гишүүдийн тоо нэмэгдсэнтэй холбоотойгоор шууд зардал гарахаас гадна УИХ-ын тамгын газар, албан хаагчдын ачаалал шууд бусаар нэмэгдэхийг анхаарвал зохино.

2.3. Гарах зардлыг урьдчилан тооцох

Үндсэн хуульд оруулах өөрчлөлтийн улмаас төсөвт үүсэх зардал, төрийн байгууллагын ачааллыг тооцохдоо аргачлалд заасны дагуу хүний нөөцийн зардал-г юун түүвэнд тооцно.

Нэг албан хаагчид зарцуулах, төрөөс даах зардлыг тооцохдоо түүнд олгох үндсэн цалингаас гадна (1) бүх төрлийн даатгал, (2) хоол, унааны нэмэгдэл, (3) ажилласан жилийн нэмэгдэл, (4) зэрэг, дэвийн нэмэгдэл, (5) буцалтгүй тусламж, (6) шагнал, урамшуулал зэрэг нэмэлт зардлыг нэмж тооцох шаардлагатай байдаг.

СЕХ-ны албан хаагчдын жилийн дундаж цалинг 11,100,204 төгрөг гэж тооцлоо. Түүнд ногдох НДШ (12.5 хувь) нь **1,387,525.5** төгрөг. Иймд, 1 ажилтанд ногдох нийт цалингийн зардал нь **12,487,729.5** төгрөг байна.

УИХ-ын гишүүний жилийн дундаж цалин хөлс нь 24,000,000 төгрөг байна. Түүнд ногдох ажил олгогчоос төлөх НДШ-ийн зардал нь 3,000,000 төгрөг байна. Мөн түүний туслах¹, зөвлөх², биет төлөөлөгч³ зэрэг албан хаагчийн цалин хөлс нь дунджаар жилд 24,000,000.00 төгрөг байна. Түүнд ногдох ажил олгогчоос төлөх НДШ-ийн зардал нь 3,000,000 төгрөг байна.

Энэ зардлаа дээр тооцож гаргасан **хүний нөөцийн хэрэгцээнд** үржүүлж хүний нөөцийн нийт зардал гарна.

Хүснэгт 5. Төрийн байгууллагын нэмэгдэж буй хүний нөөцийн зардал

Нэгж	Нэмэгдэж буй ачаалал /хүний тоо/	Нэг албан хаагчийн 1 жилийн цалингийн зардал	Хүний нөөцийн зардал
СЕХ-ны ажлын алба	7.92	12,487,729.5	98,902,817.64
УИХ	76	27,000,000.00	2,052,000,000
УИХ-ын гишүүний туслах, зөвлөх, биет төлөөлөгч	304	27,000,000.00	8,208,000,000
Нийт			10,358,902,817.64

2.4. Үр дүнг тооцох

Хүний нөөцийн дундаж зардал, материаллаг дундаж зардал, бусад зардлыг нэмснээр нийт зардал гарна.

Материаллаг зардал гэж тухайн ажлын байртай холбогдон гарах нийтлэг зардлыг хэлнэ. Үүнд, ажлын байр, (түрээсэлдэг бол түрээсийн төлбөр, төрийн эзэмшлийн эд хөрөнгө бол элэгдэл хорогдлын зардал), цахилгаан дулаан, бичиг хэргийн зардал, техник, тоног төхөөрөмжийн зардал, урсгал зардал, хөрөнгө оруулалтын зардал гэх мэт орно.

Улсын төсвөөс 2022 оны төсвийн жилд төсвийн ерөнхийлөн захирагч буюу УИХ-ын даргад 62 тэрбум 880 сая төгрөгийн зардлыг төсөвлөсөн байна. Нарийвчлан үзвэл, УИХ-ын нийт төсвийн 60,765.6 нь урсгал зардал, 2,114.5 нь хөрөнгийн зардлаас бүрдэнэ.

Гишүүний тоо нэмэгдэхтэй холбоотойгоор хамгийн багадаа тэдгээр гишүүдийн ажлын байр, компьютер тоног төхөөрөмж, түүний туслах, зөвлөх, биет төлөөлөгчийн ажлын байр, компьютер тоног төхөөрөмж, бичиг хэргийн зардал нэмэгдэнэ. УИХ-ын төсвийн зарцуулалтын задаргаа нээлттэй биш байх тул Засгийн газрын 59 дүгээр тогтоолоор батлагдсан “Хууль тогтоомжийг хэрэгжүүлэхтэй холбогдон гарах зардлын тооцоог хийх аргачлал”-ын хавсралтыг үндэслэж, нэмэгдсэн гишүүдийн ажлын байр, тоног төхөөрөмж, бичиг хэргийн зардал зэрэг материаллаг зардлыг ерөнхийлөн тооцлоо.

Хүснэгт 6. УИХ-ын гишүүн (туслах, зөвлөх, биет төлөөлөгч) -ий тоо нэмэгдэхтэй холбоотой материаллаг зардал/

¹ Туслахын сарын дундаж цалин 2 сая.

² Зөвлөхийн сарын дундаж цалин 2 сая 200 мянга.

³ Биет төлөөлөгчийн сарын дундаж цалин 1 сая 800 мянга гэж тооцоолсон болно.

Зардлын төрөл	Зардлын нэр	Зардал /төгрөгөөр/
Урсгал зардал	Бичиг хэргийн зардал	124,000
	Ном, хэвлэл авах	54,745
	Шуудан холбоо	306,812
	Компьютер, тоног төхөөрөмж	2,500,000
	Тавилга, эд хогшил	1,000,000
Зардал	Түлш, халаалт	263,408
	Гэрэл, цахилгаан	128,239
	Цэвэр, бохир ус	599,438
	Урсгал засвар	127,752
	Газрын төлбөр	22,253
Элэгдэл, хорогдлын зардал	Техник, тоног төхөөрөмж	300,000
	Тавилга, эд хогшил	100,000
<i>1 УИХ-ын гишүүн (туслах, зөвлөх, биет төлөөлөгчид гарах материаллаг зардал)</i>		5,526,647
<i>Нийт нэмэгдэх орон тоонд гарах материаллаг зардал</i>		2,100,125,860.00

УИХ-ын сонгуулийг пропорциональ системээр зохион байгуулахтай холбоотойгоор саналын хуудасны хэвлэлтийн зардал нэмэгдэнэ. УИХ-ын аймаг, нийслэл, сум, дүүргийн ИТХ-ын 2020 оны ээлжит сонгууль, Ерөнхийлөгчийн 2021 оны ээлжит сонгуульд 1 сонгогч 1 саналын хуудсыг бөглөсөн. Зардлын хувьд 1 саналын хуудсыг 1452-1485 төгрөгөөр хэвлэсэн байна. УИХ-ын 2020 оны сонгуулиар саналын хуудас хэвлүүлэхэд **3,104,321,220** төгрөгийн зардал гарч байжээ. Сонгуулийн пропорциональ аргад шилжих тохиолдолд саналын хуудасны хэмжээг томруулах шаардлага үүснэ. Урьдчилсан байдлаар саналын хуудасны хэвлэлтийн зардал хамгийн багадаа 3 дахин нэмэгдэхээр байна.

Хүснэгт 7. Холимог тогтолцоотой холбоотой саналын хуудасны зардал буюу бусад зардал

№	Бусад зардал	Төсөв
---	--------------	-------

1	Саналын хуудас хэвлүүлэх, хамгаалах, хүргүүлэх зардал	2.1. Саналын хуудас хэвлүүлэх	9,312,963,660
---	---	-------------------------------	---------------

Нийт зардлыг тооцох

Хүснэгт 8. Нийт зардал

Төрөл	Хүний нөөцийн зардал	Материаллаг зардал	Бусад зардал
Нийт Зардлын хэмжээ	10,358,902,817.64	2,100,125,860.00	9,312,963,660
Нийт зардал			21,771,992,337.64

Уг хуулийн төсөл хэрэгжих тохиолдолд төрийн байгууллагад ойролцоогоор **21,771,992,337.64** төгрөгийн зардал гарахаар байна. Түүнчлэн, энэхүү зардлын тооцоонд тусгаагүй боловч нэмэгдсэн гишүүд, тэдгээрийн зөвлөх, туслах, биет төлөөлөгчийн ажлын байр болон тойргийн төсөв гэх мэт зардал нэмэлтээр гарна. Үүнээс хүний нөөцийн зардал болох 10 тэрбум 358 сая жил бүр, бусад зардал болох 9 тэрбум 312 сая төгрөг сонгуулийн жил бүр учирна. Харин материаллаг зардалд эхний жил 2 тэрбум 100 сая төгрөг зарцуулж, цаашлаад материаллаг зардлын хэмжээ буурна гэж үзлээ.

2.5. Хувилбарыг нягталж, үр дүнг танилцуулах

Хувилбарыг нягтлах шатанд хуулийн төсөлд шинээр нэмэгдэж байгаа буюу өөрчлөгдөж буй зохицуулалттай холбоотой төрд үүсэх зардлыг хэрхэн багасгах, эдийн засагт дарамт багатай өөр хувилбар боломж байгаа эсэхийг нягталж үзнэ.

Хувилбарыг нягтлах ажлыг дараах шалгуур үзүүлэлтийн дагуу гүйцэтгэнэ:

1. Стандарт үйл ажиллагааг цахимаар гүйцэтгэх боломжтой эсэх;
2. Тохиолдлын тоог багасгах боломж байгаа эсэх;
3. Мэдээлэл хүргүүлэх давтамжийг багасгах боломж бий эсэх;
4. Мэдээллийн зарим агуулгаас татгалзаж болох эсэх;

Үндсэн хуульд оруулах өөрчлөлтөд тусгагдсан төрийн байгууллагын зардалд нөлөөлөх зохицуулалттай холбоотойгоор стандарт үйл ажиллагааг цахимаар хэрэгжүүлэх, мэдээлэл хүргүүлэх давтамжийг багасгах, мэдээллийн зарим агуулгаас татгалзах боломжгүй гэж үзлээ. Харин Улсын Их Хуралд нэмэгдэх гишүүдийн тоог бууруулсан тохиолдолд холбогдох зардал буурах боломжтой.

III ДҮГНЭЛТ

Монгол Улсын Үндсэн хуульд оруулах өөрчлөлтийн төслийг хэрэгжүүлэхтэй холбогдон гарах зардлыг тооцож, холбогдох зардлыг бууруулах боломжийг тодорхойлохыг зорилоо.

Үндсэн хуулийн 21 дүгээр зүйлийн 21.1 дэх хэсэгт оруулах өөрчлөлттэй холбоотойгоор төрийн байгууллагад дараах зардал учрахаар байна. Үүнд:

- Пропорциональ системээр сонгууль зохион байгуулахтай холбогдон гарах зардал;
- Нэмэгдсэн УИХ-ын гишүүдэд ногдох цалин хөлс, томилолт болон бусад зардал;
- Нэмэгдсэн УИХ-ын гишүүний зөвлөх, туслах, биет төлөөлөгчийн цалин хөлс, бусад зардал.

УИХ-ын гишүүдийн тоог 76 гишүүнээр нэмэх нь уг гишүүдээс гадна гишүүний туслах, зөвлөх, биет төлөөлөгч гэх нийт 304 албан хаагчийн орон тоог шууд үүсгэхээр байна. Үндсэн хуульд оруулах өөрчлөлт батлагдах тохиолдолд Улсын Их Хурлын тухай хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах шаардлага үүсэх ба уг нэмэлт, өөрчлөлтийн хүрээ, зохицуулалтаас хамаарч улсын төсөвт үүсэх бусад зардлууд тодорхойлогдоно. Тухайлбал, Байнгын хорооны тоо нэмэгдвэл, түүнд холбогдох чиг үүргийг гүйцэтгэх ажлын алба, албан хаагчдын ажлын ачаалал мөн нэмэгдэнэ. Өөрөөр хэлбэл, дээрх тохиолдолд УИХ-ын тамгын газрын зохион байгуулалт, албан хаагчдын ажлын ачаалал нэмэгдэнэ.

УИХ-ийн сонгуулийг холимог тогтолцоогоор зохион байгуулахтай холбоотойгоор Сонгуулийн ерөнхий хороо, сонгуулийн хороодын ачаалал нэмэгдэхээр байна. Гэвч энэхүү тайлангаар Улсын Их Хурлын Сонгуулийн тухай хуулийн 14 дүгээр зүйлд заасан үндсэн чиг үүргийг хэрэгжүүлэх Сонгуулийн ерөнхий хорооны ажлын албанд үүсэх ачааллыг тооцсон болно. Ийнхүү тооцон үзэхэд Сонгуулийн ерөнхий хорооны ачаалал нэмэгдэж, 8 албан хаагч нэмэх шаардлага үүснэ гэсэн үр дүн гарлаа. Түүнчлэн холимог тогтолцоог нэвтрүүлэхтэй холбоотойгоор саналын хуудасны хэмжээ өөрчлөгдөж, түүнд зарцуулах зардал нэмэгдэнэ гэж тооцов. Үндсэн хуулийн өөрчлөлттэй холбоотойгоор Улсын Их Хурлын сонгуулийн тухай хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах шаардлага үүсэх тул бусад зардлыг уг нэмэлт, өөрчлөлтийн хүрээнд тооцоолох нь зүйтэй гэж үзлээ.

Боловсруулсан хуулийн төсөл хэрэгжих тохиолдолд төрийн байгууллагад багадаа **21,771,992,337.64** төгрөгийн зардал гарахаар байна. Түүнчлэн, энэхүү зардлын тооцоонд тусгаагүй нэмэгдсэн гишүүд, тэдгээрийн зөвлөх, туслах, биет төлөөлөгчийн ажлын байрны хүрэлцээ хөндөгдөхөөр байгааг анхаарах нь зүйтэй.